

УДК 338.43:633.2:631.11(477.7)

РЕТРОСПЕКТИВА ТА СУЧАСНИЙ СТАН ВИРОБНИЦТВА ЗЕЛЕНОЇ МАСИ БАГАТОРІЧНИХ ТРАВ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ФОРМУВАННЯХ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

Цуркан Н.В. – здобувач, Миколаївський НАУ

Постановка проблеми. Постійне антропогенно-техногенне навантаження на природні геосистеми приводить до дегуміфікації ґрунтів. Більшість провідних вітчизняних і закордонних учених у своїх дослідженнях довели, що живлення ґрунту всіма необхідними речовинами та енергією можливе переважно за рахунок збільшення площ під багаторічними бобовими травами [1,2,3]. Крім цього, достатня кількість продукції багаторічних трав, зокрема зеленої маси, як ресурсу кормовиробництва, є однією з передумов подолання негативних явищ, що відбуваються в тваринництві. Особливе значення мають дослідження стану та розвитку виробництва продукції багаторічних трав та виявлення проблемних питань і напрямів їх вирішення.

Стан вивчення проблеми. Різним аспектам стабільного функціонування аграрного виробництва, питанням розвитку ринку продукції багаторічних трав в Україні присвятили праці вітчизняні вчені-економісти П.Т. Саблук, І.І. Червен, І.Н. Топіха та інші. Значний вклад у розвиток науки щодо вирощування багаторічних трав, підвищення продуктивності цих рослин внесли науковці В.Ф. Петриченко, О.А. Бабич, А.В. Черенков, С.П. Голобородько, О.І. Зінченко, Г.П. Квітко, В.В. Мойсієнко, Л.К. Антипова та ін. Проте проблемам розвитку виробництва продукції багаторічних трав на Півдні України приділяється недостатньо уваги.

Завдання і методика досліджень. Завданням досліджень було вивчення трансформаційних процесів розвитку виробництва зеленої маси багаторічних трав у сільськогосподарських формуваннях Півдня України. На підставі коефіцієнта аридності до досліджуваної зони було включено такі регіони: Автономна республіка Крим (далі – АРК), Запорізька, Миколаївська, Одеська та Херсонська області. Джерелами досліджень були дані Держстату України. У дослідженнях використовували методи статистичних групувань і узагальнених показників.

Результати досліджень. У колишньому СРСР під багаторічні трави в 1940 р. було відведено 12,1 млн га, або 66,9% площ під кормовими культурами. В 1960 р. та 1971 р. їх площі збільшились до 16,8 та 22,9 млн га відповідно, проте частка їх у структурі кормових угідь зменшилась та становила відповідно за вказані роки 26,6% та 35,1%, на що вплинуло розширення асортименту кормових культур [4].

Варто зазначити, що впродовж другої половини 20-го століття поступово зростала й частка багаторічних трав у структурі загальних посівних площ України. Так, у 1940 р. площа цих культур складала 286,9 тис. га (0,9%), у 1980 – 2943,8 тис. га (8,8%), у 1990 вона досягла 3753,1 тис. га (11,6%) [5].

Найбільш поширеною у посівах багаторічних трав Півдня країни є люцерна. Продукцію цієї культури досить широко використовують також у багатьох країнах світу і відводять для неї значні площі.

У країнах Європи посівні площі під люцерною у 70-х роках минулого сторіччя займали 5 млн га, або 14,3% площ цієї культури в світі. В Італії ця культура займала 1300, у Франції – 566 тис. га, в Румунії, Болгарії, Польщі, Іспанії, Угорщині – від 258 до 400 тис. га [6]. Світові площі люцерни в наш час становлять більш ніж 30 млн га, у тому числі у США – понад 10 млн га, Аргентині – 7 млн га [7].

За статистичними даними, узагальненими автором, у 1990 р. для вирощування багаторічних трав і збирання їх на зелений корм та для заготівлі трав'яної муки, брикетів, сінажу тощо на Півдні України відводили 469,0 тис. га (табл. 1). В Україні цей показник склав 2071,4 тис. га.

Таблиця 1 – Площа багаторічних трав для заготівлі зеленої маси в усіх категоріях господарств за регіонами Півдня України, тис. га

Зона, регіон	Роки				2011 р. у% до		
	1990	2001	2005	2011	1990 р.	2001 р.	2005 р.
Південний Степ	469,0	172,3	57,4	21,8	4,6	12,7	38,0
АРК	90,4	44,8	13,9	4,6	5,1	10,3	33,1
Запорізька	99,1	26,1	9,1	2,9	2,9	11,1	31,9
Миколаївська	72,5	24,3	8,6	2,3	3,2	9,5	26,7
Одеська	118,4	47,3	19,1	7,2	6,1	15,2	37,7
Херсонська	88,6	29,8	6,7	4,8	5,4	16,1	71,6

У 2001 р. площа цих трав, призначених для збирання зеленої маси, скоротилася в Україні до 937,5 тис. га, або на 54,7%, у т.ч. на Півдні – до 172,3 тис. га (на 63,3%). Необхідно відмітити стрімке зменшення площ під багаторічними травами на зелену масу за весь наступний період – до 2011 р. включно, коли їх величина склала в Україні 10,1% до їх площ у 1990 р., у південному Степу – 4,6%.

У 1990 р. посіви багаторічних трав для заготівлі зеленої маси на Півдні нашої країни займали 22,6% їх загальнодержавного обсягу, проте до 2011 р. цей показник скоротився більш ніж вдвічі і склав 10,4%. Найбільшу площу на зелену масу за всі проаналізовані роки серед областей південного регіону відводили аграрії на Одещині (118,4 тис. га у 1990 р., 7,2 тис. га – у 2011 р.). Обчислено, що у 2011 р. в Одеській області скорочення площ багаторічних трав на зелену масу відзначено на рівні 93,9% до 1990 р., 84,8% – до 2001 р. і 62,3% – до 2005 р.

Значно менше площ залишали для збирання зеленої маси на Миколаївщині (72,5 тис. га у 1990 р., 2,3 тис. га – у 2011 р.). Розрахунки свідчать, що в цій області у 2011 р. зібрані площі багаторічних трав склали лише 3,2% до площ такого ж призначення в 1990 р., 9,5% – до 2001 р. і 26,7% – до 2005 р. Варто підкреслити, що в Одеській області найбільшою була і частка площ у загальній зібраній площі трав на зелену масу (у 1990 р. – 25,2%, у 2011 р. навіть збільшилася до 33,0%, або на 7,8 в.п.), тоді як у поряд розміщеній Миколаївській області збирали зелену масу з площі, питома вага якої була

найменшою у загальній площі зони південного Степу (у 1990 р. – 15,5%, у 2011 р. – 10,6%).

У 1990 р. в південному Степу з площі 469,0 тис. га зібрали 102210,8 тис. ц зеленої маси за оптимальної для того часу кількості внесених добрив. У 2001 р. валовий збір зеленої маси у зв'язку з істотним скороченням площ багаторічних трав зменшився до 18121,6 тис. ц, або в 5,6 рази порівняно з 1990 р., в 2005 р. – ще в 2,8 рази (6497,4 тис. ц). У 2011 р. валовий збір знизився до позначки 2899,3 тис. ц, що складало 2,8% до рівня 1990 р. (табл. 2).

Таблиця 2 – Валовий збір зеленої маси багаторічних трав у всіх категоріях господарств за регіонами Півдня України, тис. ц

Зона, регіон	Роки				2011 р. у% до		
	1990	2001	2005	2011	1990 р.	2001 р.	2005 р.
Південний Степ	102210,8	18121,6	6497,4	2899,3	2,8	16,0	44,6
АРК	24460,0	4829,3	1546,0	581,3	2,4	12,0	37,6
Запорізька	22213,4	3201,4	1431,3	436,9	2,0	13,6	30,5
Миколаївська	13961,4	2602,1	947,7	321,6	2,3	12,4	33,9
Одеська	17158,6	4067,2	1622,0	744,5	4,3	18,3	45,9
Херсонська	24417,4	3421,6	950,4	815,0	3,3	23,8	85,8

Провідними виробниками зеленої маси багаторічних трав у 1990 р. були господарства АРК (24460,0 тис. ц). Майже на такому ж рівні збирали зелену масу на Херсонщині – 24417,4 тис. ц, вдвічі меншим був цей показник на Миколаївщині – 13961,4 тис. ц.

Слід підкреслити складну ситуацію з виробництвом багаторічних трав на зелену масу за досліджуваній період в агроформуваннях Запорізької області. Якщо у 1990 р. валові збори зелених кормів з трав сягали 22213,4 тис. ц, то у 2001 р. їх виробляли у 7, а в 2005 р. – навіть у 15,5 разів менше порівняно з 1990 р. За даними статистичних звітів, у 2011 р. валові збори зеленої маси багаторічних трав становили в цій області лише 2,0% до рівня 1990 р., 13,6% – до 2001 р. і 30,5% – до 2005 р.

У 2011 р. найбільше збирали зеленої маси з посівів багаторічних трав в агроформуваннях Херсонської (815,0 тис. ц) і Одеської (744,5 тис. ц) областей, проте це складало лише 3,3 і 4,3% до рівня 1990 р., 23,8 і 18,3% – до рівня 2001 р. відповідно за областями. Проти 2005 р. валові збори досліджуваних культур у цих регіонах зменшились ще на 14,2 і 54,1% відповідно.

Частка валових зборів зеленої маси в усіх категоріях господарств Півдня в Україні зменшилась з 21,6% у 1990 р. до 7,8% – у 2011 р., як встановлено розрахунками, переважно на користь зони Лісостепу. Аналіз рисунку 1 свідчить про перерозподіл вкладу областей у «зелений кошик» південного Степу.

При загальному зменшенні валових зборів частка підприємств Одещини зросла з 16,8% у 1990 р. до 25,7% – у 2011 р. (на 8,9 в.п.), Херсонщини – на 4,2 в.п., тоді як аграрії Запорізької області втратили за цей період свої 6,6 в.п. та з показником 15,1% зайняли у 2011 р. 4 місце серед областей Півдня України.

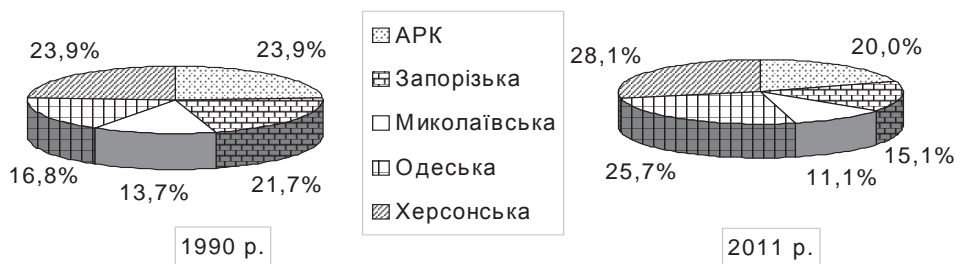

Рисунок 1. Структура валового збору зеленої маси багаторічних трав в усіх категоріях господарств за регіонами Півдня України, %

Найменшим був і залишається вклад сільгоспвиробників Миколаївщини у загальний збір зеленої маси південних областей степової зони: 13961,4 тис. ц, або 13,7% до загального збору в південному Степу в 1990 р. та 321,6 тис. ц (11,1%) – у 2011 р.

Урожайність зеленої маси багаторічних трав також зазнавала змін у часі і залежала як від погодних умов зони вирощування, так і від організаційно-технологічних заходів.

Отже, період реформації АПК та переходу країни до ринкових відносин негативно позначився на результативних показниках у кормовиробництві, зокрема у вирощуванні багаторічних трав. У пошуках шляхів подолання фінансових негараздів господарі землі вкрай занедбали неліквідні на той час культури, зокрема і багаторічні трави на зелений корм, що спричинило зменшення їх продуктивності з 1990 р. по 2001 р. більш ніж вдвічі (рис. 2).

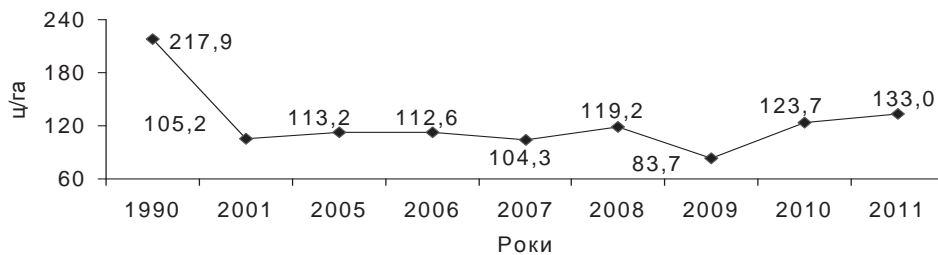

Рисунок 2. Урожайність зеленої маси багаторічних трав в усіх категоріях господарств Півдня України, ц/га

За сучасних умов господарювання у період з 2005 р. по 2011 р. найвища урожайність листостеблової маси за умов посушливого Степу південного сформована була у 2011 р. і складала 133,0 ц/га, тоді як в Україні цей показник досягав 176,5 ц/га.

У середньому ж за 2005–2011 рр. урожайність зеленої маси на Півдні України складала 111,8 ц/га (рис. 3), тобто була меншою на 44,5 ц/га (або на 28,5%) проти цього показника для України.

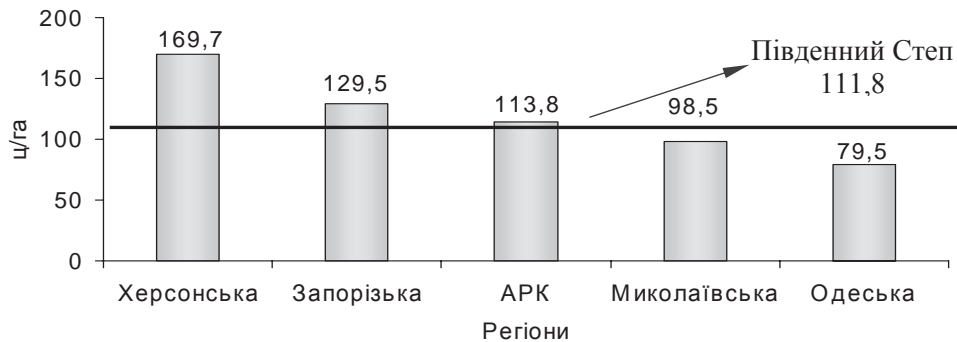

Рисунок 3. Урожайність зеленої маси багаторічних трав в усіх категоріях господарств за регіонами Півдня України

Важливим фактором для формування високої продуктивності агрофітоценозів багаторічних трав є достатня кількість вологи і оптимальний температурний режим. Завдяки наявності на Херсонщині зрошуваних земель урожайність зеленої маси багаторічних трав у цій області з 2007 до 2011 рр. була вищою порівняно з усіма південними областями. Найменший рівень урожайності в усі досліджувані роки зафіксований на Одещині з коливаннями цього показника в межах від 46,9 ц/га у 2009 р. до 102,8 ц/га – у 2011 р.

На підставі статистичних даних про валовий збір та площу збирання нами розраховано, що в середньому за 2005–2011 рр. урожайність листостеблової маси багаторічних трав у всіх категоріях господарств Херсонської області сформувалася на 57,9 ц/га, або на 51,8% вище проти середнього на Півдні України, в умовах Запорізької області – на 17,7 ц/га, або на 15,8% (див. рис. 3).

Найгірші показники отримано в аграріїв Одеської області, де рівень продуктивності листостеблової маси в середньому за 2005–2011 рр. виявився меншим за всі регіони Півдня на 28,9%.

Висновки та пропозиції. На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що сучасний стан розвитку виробництва багаторічних трав у сільськогосподарських формуваннях не відповідає умові, за якої підвищувалася б ефективність ведення галузі тваринництва, особливо скотарства, та відбувалося природне відновлення родючості ґрунту.

За останні двадцять років істотно зменшилися площі під високобілковими культурами, такими як багаторічні трави на зелений корм, а отже і їх валові збори, що є одним із факторів подорожчання кормів. Це перешкоджає забезпеченню повноцінної годівлі тварин та отриманню більш якісних харчових продуктів.

У наш час урожайність багаторічних трав на зелену масу залишається досить стабільною, проте ретроспективний аналіз доводить, що потенціал їх розвитку невичерпаний. Тому постає необхідність подальшого вивчення шляхів підвищення продуктивності посівів досліджуваних культур із використанням інноваційних рішень. Водночас, крім інтенсифікації цього напрямку

обов'язковим є екстенсивний шлях розв'язання проблеми, тобто через збільшення площ під багаторічними травами в Україні та на її Півдні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Капштик М. В. Ґрунтозахисні технології як передумова органічного землеробства / М. В. Капштик, О. В. Демиденко // Агроекологічний журнал. – 2011. – № 2. – С. 52-58.
2. Петриченко В. Ф. Агробіологічні підходи до інтенсифікації польового кормовиробництва в Україні / В. Ф. Петриченко, Н. Я. Гетман, Г. П. Квітко // Корми і кормовиробництво. – 2008. – Вип. 60. – С. 3-13.
3. Нагайчук В. В. Основні резерви зниження витрат сільськогосподарського підприємства / В. В. Нагайчук, Т. В. Порицька // Наука й економіка. – 2012. – № 1 (25). – С. 146-149.
4. СССР. Сільське господарство [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://slovari.yandex.ru/~книги/БСЭ/Кормовые>
5. Чмирь С. М. Зміни у структурі посівних площ в Україні / С. М. Чмирь // Вісник аграрної науки. – 2007. – № 6. – С. 70-72.
6. Кыргас А. О теоретических основах возделывания люцерны на кислых почвах // Луговое хозяйство: Научн. труды / Эстонский НИИ земледелия и мелиорации. – Таллінн, 1974. – В. 23. – С. 67-79.
7. Люцерна [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://termocont.ru/lyucerna.html>

УДК 330.342:631

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ПТАХІВНИЦТВА

Шабатура Т.С. - викладач, Одеський ДАУ

Постановка проблеми. Неоднозначний і складний трансформаційний характер посткризової економіки України диктує нестабільні та динамічні умови функціонування підприємницької ланки в середовищі постійного існування загроз його ефективній фінансовій діяльності та розвитку. Саме тому механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства потребує дослідження нових підходів корінного перетворення системи захисних реакцій економічного суб'єкта, спрямованого на досягнення стійкого функціонування фінансової системи підприємства в нестабільних умовах конкурентного середовища.

Стан вивчення проблеми. Наукові інтереси видатних учених - аграрників Дем'яненка М.Я., Саблука П.Т., Гришовой І.Ю., Бланка А.И. та Барановського О.І. перетинаються із розглядом проблем, що стосуються управління фінансовою безпекою аграрних підприємств [1-5]. Проте, у зазначених працях не досліджувалися особливості побудови та функціонування механізму реалізації фінансової безпеки підприємств галузі птахівництва.